

7' / kritische reflecties

Vrije tribune bij het slotmoment van de publieke presentaties m.b.t. het MER-onderzoek van het Complex Project Extra Container Capaciteit Antwerpen _ Antwerpen 31.01.2018

Joris Van Reusel voor KU Leuven, Faculteit Architectuur

Aan de Vlaamse Overheid, haar vertegenwoordigers, haar onderzoekers,

7 / Ik sta hier als KUL-docent, leraar-onderzoeker, mede-coördinator van het Academisch Ontwerp Bureau (AOB) Studio Architectural Agency Projects, waaruit het begrip DOELLAND ontstond.

DOELLAND staat voor een toekomstvisie voor de ruimere regio rond Doel, van Kallo tot Kieldrecht en Hulst en het Verdrongen land van Saeftinghe, gebaseerd op onderzoek naar de stand van zaken, de huidige situatie, en de potenties.

Gedurende de voorbije 2,5 jaar betrokken we hiervoor een lange lijst experts en deskundigen, dewelke ik hier niet allen kan vermelden, maar het onderzoek wordt getrokken door architecten en stedenbouwkundigen, ondersteund door studenten. Met ludieke acties en publieke presentaties toetsten we heel veel ideeën en denkpijsten af aan de realiteit, met kritische, maar ook zeer veel positieve en enthousiaste reacties.

Eén van de voornaamste conclusies luidt alleszins dat Doel, de dorpjes en de polder eromheen, **niet dood** zijn. Er heerst en enorme dynamiek, een authentiek leven dat sterk verankerd is met de unieke plek naast de Schelde.

Ten tweede zijn er, ondanks het drieste en niet zo fraaie beeld dat bestaat van de regio en de dorpen, énorm veel potenties. Men zou zelfs kunnen stellen dat de gedeeltelijke leegloop en kaalslag, tot nog grotere potenties heeft geleid. Het gaat hier over de potenties tot het wederopbouwen van een actieve gemeenschap, die sterker dan elders in Vlaanderen, op een duurzame manier verbonden is met de kostbare ruimte, het fragiele landschap en de kwetsbare bronnen. Er is meer dan ooit nu een kans om ecologisch, energiebewust, natuurvriendelijk, kosten-efficiënt, compact te wonen én te werken, en dat met innovatieve agrarische en industriële methoden ook natuur-, mens- en werkvriendelijk te maken.

DOELLAND kan zo hét voorbeeldgebied voor Vlaanderen worden. Een gebied met een sterke, gedragen ontwikkelingsvisie die **vele groepen** een toekomst biedt. Een gebied dat 'state of the art' know-how omtrent wonen, ruimtegebruik, energiewinning, mobiliteit, natuurontwikkeling, landbouw en productie op een fijnmazige manier verknoopt met historische landschappen en erfgoed, menselijke verhalen, stilte en zilte bodems. Doelland als een gebied om te koesteren en om fier op te zijn. Voor Beveren niet langer een twijfelgebied, een lastpost, een *scheldwoord* en in het beste geval een taks-gewest, maar een blijk van (na voortschrijdend inzicht) toekomstgericht, visionaire ruimtelijke planning. De ontwikkelingen in het kader van het GGS zetten alleszins aan Nederlandse zijde de toon in die richting. **Mis die boot niet!**

Ook voor Antwerpen biedt Doelland vele kansen, want de afstand tot de Koekenstad is erg klein. Dat is het altijd geweest. Doelland is door de Schelde verbonden met deze fiere stad, en kan ook in de toekomst één van haar mooiste buitengebieden blijven. Uitwaaien op zondag, maar er ook werken in de week is een must. En voor de Antwerpse haven een perfect havenhoofd, een welkomstplek, een p-r-center, een business-class viewpoint op de hele haven. Kortom, voor Antwerpen is Doelland een potentiële diamant.

Dit en nog veel meer wordt aangetoond en verbeeld in onze tussentijdse presentaties, Doel 2.0, Doelland, Doelland MMM en Doelland Visie. Weldra meer hier over.

Ik sta hier dus als KUL-docent, en kan u melden dat het Doelland-verhaal zich langzaam maar zeker sterk wortelt in de gemeenschap. Remember Ringland. En het gaat verder dan wat ik u nu vertelde. Ook de komende jaren blijft Doelland een topic in onze universiteit, ook buiten onze faculteit. Er worden doctoraatsstudies opgestart. Er worden samenwerkingen opgezet met andere onderzoeksinstituten, in binnen én buitenland. Het hele verhaal van toen én nu wordt onder de loupe genomen. En daarvan maakt ook dit CP-onderzoek uit. Het is NU dus een historisch moment, voor de toekomst van Doelland.

6 / Ik sta hier ook als architect, en sociaal-ruimtelijk ontwerper. (Maar de tijd is te kort om ook vanuit die positie te reflecteren).

Werkelijk, zowel de oude maar ook de hedendaagse elementen van Doelland zijn té mooi om te vernietigen. Traditionele menselijke omgevingen, dijken en infrastructuur, groen en industrie... ze gaan hier zo uniek samen... Voor velen is de grens van het toelaatbare al lang overschreden, maar niet voor ons. Juist in de contrasten tussen kil en warm, donker en licht, hard en zacht ligt de schoonheid. De dorpen te midden van de mastodonten van schepen en kranen, het kàn. Maar er is wel een heel klein beetje ruimte nodig. Om te ademen. Snij dus de adem van Doelland niet af.

De Vlaamse bouwmeester Leo Van Broeck stelt het terzake graag scherp. 'We moeten kleine dorpen durven opgeven, en zo meer samenhangende open ruimte maken'. Het kan echter geen zwart-wit verhaal zijn, waarin louter rationele parameters bepalen of een historisch geworteld dorp al dan niet mag blijven voortbestaan. Elk dorp is anders en heeft andere, unieke eigenschappen. Die van Doel en de dorpen zijn al voldoende aangetoond. De historische betekenis, zowel in de oorlogen om Vlaanderen en Antwerpen, als in economisch perspectief, gekoppeld aan de ontwikkeling van de stad én haar haven. Maar ook vanuit cultureel perspectief, met een enorm rijk bouwkundig patrimonium én een hedendaagse betekenis in een internationale kunstwereld, kàn je Doel niet uitgommen.

Bovendien is er een stevige basisinfrastructuur om een duurzaam dorp her-op-te bouwen. Straten, riolering, nustleidingen, een kerk, een kerkhof, pleintjes, voetbalveld, jachthaven, horeca... het is er allemaal.

En bovenal: hoe klein ze ook lijkt, een stevige en hechte gemeenschap van mensen. Ouderen én jongeren. Er wordt geleefd en gewoond. Er wordt gevierd en gerouwd. Er wordt gestorven en begraven. Er wordt gefeest en gestudeerd, er wordt gewandeld en gekookt, geroddeld en gestoeft, gepaft en gepoeft. En zo wordt er binnenkort ook weer een Doelenaar geboren. Jawel, de bevolking verjongt en breidt uit!

Sterker dan welke architectuur of infrastructuur ook, zijn die gemeenschappen. Koester ze, want net als een huiswaluwenkolonie kan je ze niet kunstmatig opwekken. En ze vormen de basis, de fundering en het cement voor elke vorm van samenleving, van welvaart, van welzijn. Van geluk op lange termijn.

En wees maar zeker: op een gemeenschap als die van Doelland, gehard door decennia van pijniging, kan je – ééns de lijn getrokken wordt – en aan de herontwikkeling van dit gebied effectief kan begonnen worden – hierop kan je bouwen.

Aan de Vlaamse overheid, aan de gemeente Beveren, daarom deze oproep: trek NU die lijn. Erken de eigenheid en potenties van Doelland. Ga er mee aan de slag op een positieve manier. Zet in op een gelaagde, rijke ontwikkeling voor iedereen. Heb de moed om morgen mensen weer vrij in de dorpen te laten thuiskomen. En werken. Laat hen renoveren. Laat hen bouwen. Laat hen wonen. Maar doe het met visie, vooruitstrevend. Let op voor de haaien en kapers op de kust, die willen verkavelen en blind volbouwen. Het is een waardevol gebied, maar geen wingebied. Het is Benidorm niet.

Leg er een bootbus-lijn naartoe, een betere land-buslijn, herstart een schooltje en maak een buurtwinkel. Binnen de kortste tijd is het dorp opnieuw gevuld. Met jonge, dynamische mensen die de handen uit de mouwen willen steken, die werken in de haven, in de polders, in 't stad of – *for the time being*— in de kerncentrale. Maar die ook nieuwe landbouwprojecten opstarten, natuurrivierontwikkelingen ontwikkelen, culturele en culinaire events organiseren etc. Laat die kans niet liggen, voor een paar containers meer...

5 / Maar ik sta hier ook als Antwerpenaar. (idem)

Met een familiegeschiedenis verbonden aan de welvaart van deze stad, van havenarbeiders, scheepswerfarbeiders tot bankiers en transporteurs. Op het graf van mijn ooms en grootouders, en ook dat van mijn peter die nog werkte bij de Cockerill, in de Zilver en bij Minerva, pronken stukjes van een vergane bedrijfscultuur die ondertussen even dood is als zij zelf. Hard gewerkt, alles voor de fabriek of de bank gedaan, maar enkel een asbak, een postuurtje of een ansichtkaart van die stoere bedrijven blijft over. Ook ik heb kinderen, waarvan ik hoop dat ze ooit mogen werken en zelfstandig hun kost kunnen verdienen. Zinvol werken, hoop ik dan, in een mensvriendelijke omgeving. Met ruimte en frisse lucht. Ik hoop dat ze die niet moeten gaan zoeken aan de kust, of in Zeeland, of op een verre vakantiebestemming. Maar dat dat ook nog dichtbij onze stad te vinden is. Bereikbaar met de fiets en de boot-bus, of via andere vormen van openbaar vervoer.

Misschien hebben we dan over vele generaties heen wel wat meer te delen in onze stad, behalve de kathedraal en de Sinkenfoor. Bedrijven zijn vergankelijk, maar diepgewortelde plekken niet. Laten we samen met de lokale bewoners en bestuurders heel voorzichtig omgaan met deze oude, grijze en wijze ruimte. Laten we haar respecteren en koesteren, net als de kathedraal, de oude dokken en de kaaien van 't stad. En misschien ook binnenkort wel net zoals het Havenhuis, dat prachtige en moedige gebouw dat ons doet dromen van een hoge vlucht, vanuit de stad naar de overkant. Laat het geen oorlogsmonument worden.

Als Antwerpenaar ben ik ook verbonden met een nog niet zo oude geschiedenis omtrent het verdwijnen van de open ruimte in en rond de stad. Hoboken Polder, herinner je je? Het Ferraris bos in Wilrijk. De fortengordel. ... Stuk voor stuk gevechten en strijd om kleine stukjes polder, oude bossen, groen erfgoed. Waar het behoud lukte, wordt nu de kwaliteit van het wonen in de nabijheid er van erg hoog gewaardeerd. Wat ontwikkelaars ooit wilden bebouwen – ook voor grote idealen als sociale huisvesting en werkgelegenheid – biedt nu prestige aan de stad. Als stedelijke open, groene ruimte. Hier in Doelland ligt, voor de verandering, nu nog een écht groot stuk open ruimte. Een long voor de stad en haar inwoners. De laatste grote open ruimte zo dichtbij de stadsagglomeratie. Verknl het niet.

4 / Ik sta hier ook als natuurbeschermer. Maar daar wijdt ik nu niet over uit.

3 / Ik sta hier tevens als ondernemer. (idem)

Zelfstandige. Uitoefenaar van een vrij beroep. Zaakvoerder van een architectenbureau, als tewerksteller van een groep jonge en minder jonge, gedreven mensen. En dat alles niét gesubsidieerd, dus knokkend voor elke cent in een even keiharde markt als die van transport en handel. Ook ik ben gevoelig voor jobs, investeringen, groei. Maar **niet blindelings**, niet zonder respect voor mensen, omgevingen, contexten. Maar ook daarover kan ik nu niet uitweiden.

2 / Ik sta hier evenzeer als kiezer, van het bestuur van Antwerpen, Vlaanderen en Europa, (idem)

als burger en mede-aandeelhouder van ons civiel bedrijf, als klant van onze beleidsmakers, met alle belang bij een goed werkend economisch model, een goed bestuur, een vooruitziend beleid en een rendabele investeringspolitiek voor publieke projecten...

Vanuit al mijn posities en invalshoeken, en hoe breed ik het ook moge bekijken, ik zie steeds maar één ding: wat hier in Doelland op het spel staat en bedreigd wordt door havenuitbreiding, is té belangrijk. De waardevolle dingen, de waarden waarover wij het hebben... we hebben ze allen beschreven in ons uitvoerig bezwaarschrift bij aanvang van dit CP_onderzoek. Ze zijn in tegenstelling tot de vele cijfers waarmee in het CP_onderzoek werd gezwaaid, minder hard te formuleren, minder kwantificeerbaar en dus precies daarom ook schijnbaar kwetsbaarder. Maar vergis u niet: wat echt telt zijn niet de cijfers, maar **de mens achter de cijfers**. Zijn gezondheid, zijn omgeving. Voor vele mensen uit Vlaanderen, van het Waasland en Antwerpen, is het Doelland een noodzakelijke ruimte, om er gezond, rustig en gelukkig te kunnen wonen, werken en recreëren. En dat kan heel goed zonder een zoveelste dok of terminal naast de deur of door de dorpen te graven. Laat de havenuitbreiding niet het verlies van het laatste stuk Doelland veroorzaken. Maak niet verder stuk wat ons allen hier nog rest. **Veroorzaak geen verlies, in je zoektocht naar winst.**

Zoek dus verder, onderzoekers! Zoek harder! Zoals dit CP – onderzoek ook tracht te doen. Zet daarom alles in op de scenario's waarin haveninbreiding mogelijk is. Efficiënter ruimtegebruik kan, mits goede planning, sturing en creativiteit. Bekijk het niet enkel zuiver technisch. Reken niet enkel af op een getal, een aantal containers per m². Maar op een totaalwinst, die een haven-reconversie kan opleveren voor alle partijen. Onderzoek of er niet meer tewerkstelling te genereren is door het inzetten op kleinschalige productiesystemen, gevoed door een internationaal netwerk van bronnen. Durf kiezen voor veilige en duurzame bedrijven die ons een toekomst aanbieden, maak gebruik van de huidige lege ruimtes om een gefaseerde ruimtelijke transformatie in te zetten, verbreed het kleurenpalet van bestemmingen en programma's die je in een haven kan combineren en elkaar aanvullen en versterken. Zet in op een futuristisch mobiliteitsplan, zoals de modal shift vergt en waarvan de boottaxi's (ook via het Albertkanaal) een pril begin inluiden. Laat ons als Vlamingen méér doen dan het doorgesluisd te zijn van Chinese gsm's en Zweedse meubels. Laat ons ze hier zélf ontwerpen, én maken. We moeten dus geen extra containerterminals hebben, maar hout in bulk en ruimte voor kantoren, ateliers, werkplaatsen, productie. Dààr wil ik mijn kinderen graag zien gaan werken. En ook wonen er vlakbij. En doe het dan in de eerste plaats daar waar nu de gaten vallen en de afzetmarkt ligt: aan de oostzijde van de Schelde.

Wat ik hier bepleit is niet uit mijn of onze duim gezogen. We noteerden het uit tal van interviews en gesprekken, debatten en bezoeken, voordrachten en lessen te velden, van tientallen deskundigen uit zeer diverse sectoren. Hooggeplaatste Vlaamse ambtenaren, economen met een brede blik, ecologen bezorgd om onze overlevingskansen, mobiliteitsexperts begaan met de leefbaarheid van de regio en de steden, natuurbeschermers, landbouwdeskundigen, stedenbouwkundigen, sociologen en antropologen. Schrijvers, journalisten, politici, kunstenaars, studenten uit tal van opleidingen, vaak achter de schermen en nog niet uitdrukkelijk aanwezig in het publieke debat, ziën een andere toekomst voor de haven. En dus ook voor Doelland. Vanuit al deze maatschappelijke relevante disciplines, die helaas niet als nodig voor een grondig MER-onderzoek werden geacht, zal binnenkort een wetenschappelijk onderbouwd nieuw MER-onderzoek worden geëist: het MER+, of noem het een MAER+-onderzoek, dat niet enkel de negatieve impact op het milieu, maar alle MAatschappelijke Effecten Rapporteert. Er zal niet enkel worden gekeken naar de impact, de negatieve effecten van mogelijke scenario's, maar ook naar de SURPLUS, de meerwaarden voor mens, omgeving en maatschappij die een toekomstscenario kan opleveren. Hoe worden niet enkel de rederijen, maar alle burgers er beter van? Hoe wordt niet enkel geïnvesteerd in infrastructuur, maar in productie, in kennis, in onderwijs, in wonen, in kwaliteitsvolle publieke ruimte, kortom in een beschaafde leefcultuur?

Wanneer het beslissen over fundamentele vraagstukken als het aansnijden van nieuwe open ruimte, het vernietigen van eeuwenoude dorpen, landschappen en gemeenschappen en het inbreiden van een wereldhaven op zoek naar groei, louter is gebaseerd op technische factoren, beperking van de schade en economisch winstbejag als de enige drijvende kracht wordt gezien, zitten we in Vlaanderen, in ons maatschappelijk model, met een gigantisch probleem. Wanneer er daarom over mensen heen wordt gedacht, over dode dorpen en lijken wordt gegaan, staat niet enkel de zo belangrijke 'tewerkstelling' op het spel, maar ons hele collectief geweten. Het besef dat containers belangrijker worden gemaakt dan mensen, dat ter compensatie voor vernietigde landschappen de kiekendieven en blauwborsten als soort hier méér ondersteund worden dan de individuele landbouwers en bewoners van dorpen en polders, dat hun huizen worden gesloopt en families worden weggepest, maakt dat een wel erg belangrijke grens is overschreden: de ethische grens.

1 / En daarom: ik sta hier tenslotte ook als mens, zonder pet of uniform. Gewoon als naakte mens. Als vader, als echtgenoot, als kleine mens.

In een land als België, of neem maar Vlaanderen, met zo'n rijke traditie op, het vlak van ethisch denken, zowel op academisch en intellectueel niveau als op het vlak van beleid en politiek, waarvan getuige onze sociale welvaart, ons welzijn, onze solidariteit, onze waardering van de kleine mens, zijn arbeid maar ook zijn dorp en overtuiging, is het vernietigen van Doelland niet te verdedigen als een economische noodzaak. Het druist regelrecht in tegen alles waar wij voor staan, want dat is veel meer dan het *handlen van containers*. Het druist in tegen mijn en ons aller mens-zijn. Het vreet onze existentie aan. Wat hebben wij hier dan immers nog te betekenen? - Wij hebben hier toch een respect voor mensen? Dat behoort toch tot onze diepste identiteit? Wie of wat laten wij toe om precies dàt aan te tasten? Hoe leggen we aan uw en mijn kinderen binnenkort uit wat hier gebeurd is? Dat we na de hele rechteroever straks

ook de hele linkeroever als hongerige zwijnen hebben omgeploegd op zoek naar wat centen? For a few containers more?

Het maken van een (voorkeurs)keuze voor een scenario, waarin Doeland wordt aangetast, zal dan ook niet enkel als een sociaal-ruimtelijke, een maatschappelijke maar vooral ook als een ethische nederlaag voor de beleidsmakers die daarvoor verantwoordelijk zijn, worden genoteerd. Maar ook voor alle partijen die er voor en achter de schermen op aandringen, het onderzoek sturen en politici op sleeptouw nemen. Dus, beste heren en dames die hier over zullen gaan, doe het beter niet. Het is niet zo moeilijk. Het vergt louter **moed** om dat te vermijden. Eventjes heel veel moed.

Maar ook niet meer dan dat. (Er moeten geen legers voor worden ingezet, oorlogen gevoerd, honger geleden noch buitenlandse repercussies worden gevreesd). Gewoon de moed opbrengen om nu (of heel binnenkort) de juiste keuze te maken, voor een inbreiding zonder enige vorm van vernietiging van wat nog rest, en binnenkort met een prachtig **positief verhaal** over de haven en haar omgeving uitpakken.

Het zal op lange termijn méér opleveren dan nu (nog) even mee te mogen spelen in de 'champions league' van de ... ja van wat eigenlijk? Van de wereldhavens, van de rederijen, van de beursgenoteerde multinationals? (Het voetbal mag in Antwerpen dan wel weer een beetje floreren, maar ho!, de voetjes op de grond houden is de boodschap. En riepen ze op *den Bosuil* ook niet jarenlang: in tweede klas is 't ook plezant?...) Maar alle gekheid op een stokje. Laten we ons niet laten meeslepen, in een door containerhandelaars opgezette competitiedrang. Laten we naar onszelf kijken, onze kwaliteiten en potenties. En daar een stevigere visie voor àlle spelers uit puren. Onze Doeland-visie kan er een inspiratie voor zijn. U krijgt er weldra meer van te zien.

Mede namens mijn collega's, onze directie en studenten wens ik u alvast veel wijsheid om te doen wat nodig is.